

A tudományos-civilizációs-marketing buborékok, avagy hogyan alakul át a tudomány áltudománnyá: a lázcsillapítás mint esettanulmány

Dobson Szabolcs

Van egy könyv, amit *Cloetta-Filehne*, korának nagyon ismert és elismert francia farmakológusa írt a „Gyógyszertan tankönyve” címmel, és ami magyarul 1894-ben jelent meg (fordította: Vámosy Zoltán):

az a „lázat“, magát soha sem fogja leküzdeni akarni. Tényleg a tapasztalat, úgy látszik, azt mutatja, hogy a hőemelkedés rendszeres és következetes leküzdése a betegekre nézve nem előnyös, legalább többnyire nem. De mégis sok esetben és majdnem minden lázasnál vannak időszakok, midőn kívánatos, hasznos vagy elmulaszthatlanul szükséges az antipyreticus beavatkozás. Hőmérsékletek, melyek 41⁰-on

Mármost, 2015-ben nagy figyelmet keltett a *A Nemzeti Erőforrás Minisztérium szakmai protokollja: Lázás gyermekek ellátásáról*, ami az alábbiakat tartalmazza:

Gyógyszeres lázcsillapító rutinszerű adása jó közérzetű gyermekek esetében nem indokolt, ha a láz csillapításának egyedüli javallata a testhőmérséklet csökkentése. A gyógyszeres lázcsillapítást mérlegelni kell, ha a lázas gyermek közérzete rossz. Ajánlott a szülő vagy gondviselő nézeteit, elvárásait figyelembe venni.

Hoppá. Ezek alapján úgy tűnik, mintha az 1894 és 2015 közötti 121 évben a tudomány álláspontja nem változott volna. (Tegyük rögtön hozzá, hogy nem feltétlenül volt azonos a mostanival 1894-ben lázas betegségben szenvedni, hiszen akkoriban a védőoltások és antibiotikumok hiánya, valamint a szociális körülmények fejletlensége miatt másfajta epidemiológia állapotok uralkodtak.)

De ez a változatlanság csak első látásra tűnik így, hiszen ismerjük-látjuk azt a láz- és meghűlés elleni gyógyszervásárló örületet, ami ezt cáfolja és ami képzavarral élve lázban tartja hazánk népét (is). Na,de, hogyan jött létre ez a jelenség, ha egyszer már 1894-ben elég világosan kimondták az ezzel nem kompatibilis alapelveket?

Kiránduljunk még egyet a múltba.

Ha bepillantunk 1944-be, amikor is már a IX. kiadásában jelent meg az idő közben vezető magyar farmakológussá vált *Vámosy Zoltán*, és *Mansfeld Géza* könyve, a „Gyógyszertan”. Ebben az alábbiakat olvashatjuk:

2. Lázellenes szerek igen jó szolgálatokat tesznek fertőző, különösen hűléses betegségek legkezdetibb szakában, amikor még nem is lázas, legfeljebb subfebrilis az egyén s csak általános rossz érzés, kedvtelenség, munkakedv hiánya sejteti a közelgő betegséget. Ilyenkor erélyesen alkalmazott lázcsökkentők, különösen salicylszármazékok, (aspirin) vagy azok keverékei pyrazolonszármazékokkal (pl. antipyrinum salicylicum), más esetekben a chinin megvéd a betegség kitörésétől, de a kifejlődött betegség lefolyását már nem igen tudja változtatni. Kielégítő magyarázatát a védőhatásnak még nem tudjuk adni. (J. Vondrasek, 1928)

Mit látunk? Egy roppant érdekes dolgot: a lázcsillapítás már akkoriban, tehát 1944-ben szűk orvosi-terápiás feladatból kezdett életminőségi kérdéssé válni. A Szerzők a mai népszokásokhoz hasonlóan javasolták a lázcsillapítást, amikor romlani kezd a közérzet.

Akkor is tudni lehetett volna, hogy téves azt gondolni, hogy a lázcsillapítóknak preventív hatásuk van a hűléses betegségekben, de egyfelől, a kinin volt az uralkodó általános lázcsillapító, amelynek volt a maláriás láz esetén preventív hatása ("áthallás"), másfelől a jóval későbbi klinikai vizsgálatok igazolták csak, hogy egy bizonyos dózisszintig paradox módon a nemszteroid-gyulladásgátlókat szedők körében kevesebb mellékhatást jelentenek, mint a placebo-csoportban. Azaz, kevesebb a spontán fejfájás, rossz közérzet, amit klinikai vizsgálatokból származó tudás híján akár úgy is lehet értelmezni, mintha preventív hatást fejtenének ki.

Látjuk tehát, hogy ami ma tudománytalan néphit, azt egykor a tudomány legnagyobbjai hirdették. Ez sok esetben van így. Tudósok, vezető orvosok indítanak újtárra valamit, ami széles körben elterjed, felkapja az üzlet, érdekek tapadnak rá, de közben a tudomány álláspontja változik, ám a vulgarizált egykori tudományból lett áltudomány itt marad hosszú évtizedeken át a nyakunkon, és viszik tovább orvosok, gyógyszerészek, betegek, hozzátartozók.

Különben ez történt - részben legalább is - Vámosyval és Mansfelddel. Tudni illik, még 1894-ben csak csírájában létezett a késztermékeket gyártó - tehát mai értelemben vett - gyógyszeripar. Akkoriban a hatóanyagokat adták el a gyógyszertáraknak és azok a hagyományos módon magisztrálisan készítettek belőlük gyógyszert - csak immár egyre gyakrabban szintetikumból.

A helyzet azonban az 1920-as évektől egyre gyorsabban gyorsan és radikálisan megváltozott: megjelent és egyre dominánsabbá vált a késztermékeket (tablettákat, kúpokat, oldatokat, injekciókat) forgalmazó gyógyszeripar.

Ez adott esetben átforgalmazta a gyógyszerek javallatait is. Így például a fő lázcsillapító hatóanyag az 1930-as évekig ahogyan említettem a kinin volt, mellette jött az acetanilid, a fenacetin, stb. Az acetilsalicilsav (Aspirin, stb.) eredetileg, 1899-től kezdve reumás betegségekben fájdalomcsillapító (reumás lázban lázcsökkentő) és nem elsősorban lázcsillapító volt.

Nézzük csak meg *Vondrasek József* "A szóvédjegyzett egységes gyógyszerek és az azokkal azonos vegyületek jegyzéke" című könyvét 1928-ból, mit ír az acetilsalicilsavról:

Szövédjegyezve: *Aspirin, Rheumin, Antirheumin, Acetosal, Aceta, Asposal, Astropine, Empirine, Eutosal, Pyrol Shlaspin, Aletodin, Acetosalicin acid., Helicon, Salaceton, Xaxa, Coxpyrin, Amylopyrin* néven.

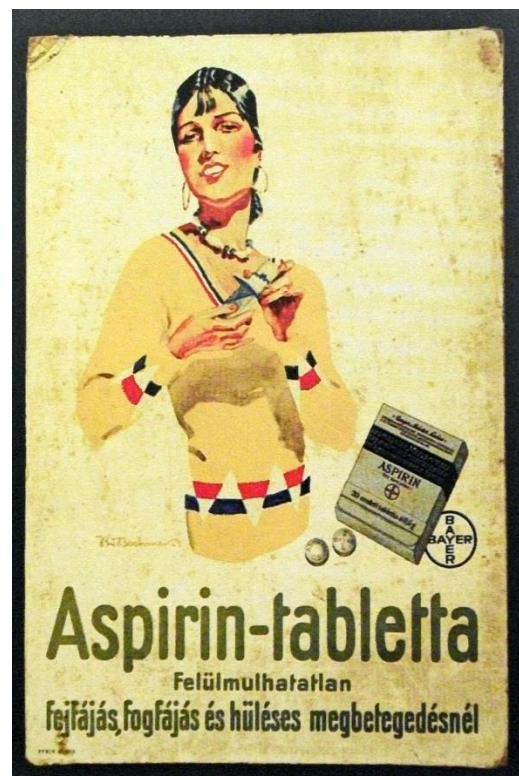
Apró, tűalakú, szagtalan, savanykás ízű kristálykák. Viz 1 : 100 oldja (37°-on). Op. 190°.

Alkalmazása: Analgeticum neuralgiás és csúzos fájdalmaknál. Gyomor-nyomás esetén sodabicarbonával lehet azt megszüntetni.

Dos: 0.25—1.0 g, többször naponta.

Amint látjuk, még ekkor sem jelenik meg a későbbi hatalmas piac, a meghülés és a lázcsillapítás. De a változás a mélyben már beindult.

Nézzük csak meg az alábbi reklámokat az 1930-as évek közepéről (akkoriban az Aspirin-t a Bayer cég magyarországi vállalata, a Magyar Pharma Rt. itthon gyártotta):

BAYER

Mindennemű fájdalomnál, láznál, meghűlésnél és időszakos rosszullétnél

„ASPIRIN“ tablettát vegyünk a **„BAYER“**-keresztfel.

„ASPIRIN“ tabletták segítenek!

Magyar gyártmány!

*Teltétlenül vigyázzunk!
Mert nem minden tablettá Aspirin!*

Miről ismerheti fel mindenki a valódi ASPIRIN-t?

A tablettá egyik oldalán látható a „BAYER“-kereszt, mint a megbízhatóság jele, a másik oldalán „ASPIRIN 0.5“ felírás.

Hogy járunk el tehát a leghelyesebben?

Ha gyógyszerárban eredeti csomagolást kérünk!

Eredeti csomagolás kapható:

2 tablettá zacskóban ára 24 fillér		20 tablettá bádog dobozban ára Pengő 1.80	
--	--	---	---

Látjuk, hogy az 1930-as évektől a Bayer (és mások is) immáron marketing szempontból hanyagolták a csúzt és a neuralgiát, a reumát meg a többit és ezek helyett immár a jóval gyakoribb fájdalmak és meghűlések irányába mozdultak el, hiszen ezekből sokkal nagyobb bevételeket lehetett elérni.

Vagyis, a gyógyszeripari üzleti érdekek, a hatalmas gyártási kapacitások, a nagy marketingerő, a modern, könnyen megvásárolható és alkalmazható gyógyszerformák (nem kellett beutazni valahová ahol patika van, majd órákig várni rájuk, mint a magisztrális szerekre, és magisztrális receptet sem kellett vinni az orvostól, és persze az orvos is pillanatok alatt felírta a receptet, nem kellett percekig körmölnie valami hosszú magisztrális összetételt) immáron terápiás szemléletformáló formáló erővel rendelkeztek.

Az ipari civilizáció egyre jobban eltávolodott az előző századok azon szemléletétől, hogy vannak dolgok, amikbe bele kell nyugodni, amikkel szemben az ember tehetetlen. Ehelyett egyfajta aktivizmus, pozitívizmus, az emberi elme mindenhatósága, az élet élvezetének szélesebb társadalmi csoportok számára történő egyre érezhetőbb elérése vált jellemzővé. Másképpen fogalmazva, az életminőség tömegméretekben kezdett fontossá válni, ahogyan az általános életszínvonal emelkedett.

Emellett persze, mint ahogyan most is, a munkából sem volt ajánlatos hiányozni, azaz az életminőség (= munkaképesség) kényszer is volt egyben.

Nézzük meg az alábbi olaszországi Bayer reklámot.

A szenvedő, öreg porhüvelyből az Aspirin hatására felszabadultan, ruganyosan távozik a Fény, a Megváltás felé az az illető, aki nemrég még haldoklott.

A lázcsillapítás tehát egyre inkább életminőségi kérdéssé vált. Ennek fő tényezői az alábbiak

- jól mérhető tünet (*kvantitatív* – „tudományos” - szemlélet),
- jól észlelhető hatás,
- tudat alatt a tüneti kezelés a gyógyulás illúzióját keltheti,
- az orvos valós tüneti hatást ér el (teszt a betegért),
- megjelentek a gyári késztermékek
- sokan betegen is dolgoznak vagy otthon kell helytállniuk, fontos a közérzet

Érdeemes felfigyelni a „jól mérhető” tünet fogalmára is. „Harminchat fokos lázban égek mindig, s te nem ápolysz anyám” – írta 1935/1936 körül József Attila. Azaz, már egy bölcsész is tisztában volt a láz fogalmával.

Azonban a kvantifikálható tünetek fantasztikus üzleti potenciált jelentenek, és biztonságérzetet is nyújtanak az ostobáknak hiszen ki lehet jelenteni, hogy ilyen-és-ilyen értéktől kezdve kötelező egy legalább is ajánlott kezelni valakit. Például a láz: 38 fok felett van – hű, akkor gyerünk és kezeljük.

Egyszerű, mint a faék. Egy szám, egy érték, mint a kioldógomb, automatikus cselekvéssort vált ki. Nem kell mérlegelni, nem kell gondolkodni, megy a futószalag, jön a következő beteg.

Sokan haltak és halnak meg emiatt.

Nyilvánvaló, hogy minden korszak orvosaira hat az őket körülvevő környezet. Amikor már sokszor hallja a reklámokat, a kollégái is gyakran használnak valamit, az a valami ráadásul működni is látszik, akkor olyan alapigazságként, tényként fogad el dolgokat, amelyeket szakmai élete végéig rendíthetetlenül alkalmaz, és nyomában a betegek, végül az egész népesség.

Nos, dióhéjban az orvostudomány, a modern késztermékgyártó gyógyszeripar és az ipari társadalom egymást gerjesztő folyamatai révén így fűvódott fel hatalmasra a lázcsillapítás buboréka, ami nem is buborék, hanem inkább léggömb.

Olyan léggömb, aminek a falára a tudomány van felfestve, hirdeti az emberi ész, erő és akarat hatalmát a betegségek és a szenvedés felett és amit belülről illékony pénzmolekulák és az eltorzult tudomány által elszabadított hit felhajtó ereje feszít.

Azaz, a tudományból áltudomány lett.

Ez egy buborék a sok közül, amelyekben élünk, és amelyek valamelyikének belsejében meghalunk.

De, ez még mindig hatalmas fejlődés az előző századokhoz képest. Óriási hiba lenne a gyógyszeripart vádolni. Minden eszköz annyit ér, ahogyan és amire használjuk.